

Sürdürülebilir Turizm ve Yerel Ölçekli Bir Sürdürülebilir Turizm Gelişme Modeli Önerisi

Şenol ÇAVUŞ - Abdullah TANRISEVDİ

Annan Menderes Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu

Öz

Özellikle 18. yüzyılda Sanayi Devrimi ile birlikte hızlı bir kalkınma sürecine giren dünyanın gelişme kavramına sadece ekonomik anlamlar yükleyerek çıktığı yolculuk, günümüzde küresel ölçekte tüm canlıların geleceğini tehdit eder bir boyuta ulaşmıştır. Ülkeler -çevreye rağmen- doğal kaynakları hızla tüketmişler ve bu süreç sürdürülebilir kalkınma kavramının temellerinin atıldığı ilk yıllar olan 1970'lere kadar süregelmiştir. Varlığını tamamen fiziksel ve kültürel kaynaklar üzerine kurgulayan turizm endüstrisinin de sürdürülebilir kalkınma kavramı çatısı altında ele alınması bir yaklaşımdan öte, tüm ülkeler nezdinde bir zorunluluk haline almıştır. Öyle ki, tüketmeye yüz tutmuş bu kaynaklardan bugünkü kuşakların yararlanma olanaklarını kısıtlamasızın gelecek kuşakların da turizm gereksinimlerini karşılamayı ön plana çıkaran sürdürülebilir turizm yaklaşımı, yirmi birinci yüzyılda değişen turist tercihlerini karşılamayı bir misyon olarak kabul eden destinasyon yönetimleri için tek çıkış yolu olarak görünmektedir. Bu çalışmanın amacını da, sürdürülebilir turizm kavramını çevre boyutu ile birlikte ele alarak bu kavramın taşıdığı felsefi anlamı geniş bir boyutta ortaya koymak ve destinasyon düzeyinde bir sürdürülebilir turizm modeli önerisinde bulunmak oluşturmaktadır. Çalışma bu açıardan yaklaşıldığında 'sürdürülebilirlik' kavramı üzerinde çalışan araştırmacılara kavramsal boyutu ile yardımcı olacak ve destinasyonların bu konudaki uygulamalarına ışık tutacaktır. Çalışmada bilimsel yaklaşımlardan betimleme ve temel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. İlk olarak, bugüne kadar bilim adamları tarafından ortaya konulan sürdürülebilir kalkınma ve sürdürülebilir turizm kavramları incelenerek, bu kavramların gelişme süreçleri ülke boyutunda düşünülerek ele alınmış, bu konulara dünyadan çeşitli örnekler verilmiş ve böylece konu teorik açıdan betimlenmiştir. Daha sonra destinasyonların turizmde sürdürülebilir olmalarını örgütlenme açısından ele alan bir model önerisi de sunularak literatüre ve turizmde karar verici durumunda olanlara ışık tutulmuştur. Bu boyut ise çalışmanın temel araştırma yönünü ortaya koymaktadır.

Anahtar Sözcükler: Sürdürülebilir Kalkınma, Sürdürülebilir Turizm, Çevre, Eko Sistem

GİRİŞ

Evren bir sistemler topluluğudur. Bu topluluk içinde yer alan en büyük sistemden en küçük sisteme kadar bütün sistemler belirli bir düzen ve denge içerisinde hareket ederler. Her bir sistem aralarında yoğun bir etkileşim bulunan ve her biri ayrı bir sistem özelliği taşıyan çeşitli parçaları içerirken, kendisi de bir üst sistemin üyesi konumundadır.

Bir sistemi oluşturan parçalar, kendi amaçları doğrultusunda hareket ederlerken temelde üyesi oldukları sistemin amaçlarına da hizmet etmiş olurlar. Sistem elemanlarının bağımsız hareket etme alanları, kendilerinden beklenen rolleri yerine getirebilmek için kullanmaları gereken alan kadardır ve bu alan bir başka sistem elemanının hareket alanının başladığı yer ile sınırlıdır. Sistem elemanlarından herhangi birisinin kendisinden beklenen rolleri amaçlarına uygun bir biçimde oynamaması, sistemin tüm dengesi-

nin bozulmasına yol açar. Kendi dengesi ve hareket düzeni bozulan bir sistem de üyesi olduğu bir üst sistemi tehdit eder.

Dünya, evrendeki sayısız galaksilerden birinin alt sistemi konumunda olan güneş sisteminin bir alt üyesidir. Güneş ve gezegenlerden oluşan bu sistem içerisinde dünya, sistemdeki konumuna bağlı olarak bir yörünge üzerinde dengeli ve düzenli olarak evrimini sürdürür. Gece, gündüz ve mevsimlerin oluşumları, dünyanın yörüngesi üzerindeki dengesi ve düzeni sayesinde. Bu dengeli ve düzenli hareket dünyanın bağlı olduğu güneş sisteminden ya da içerdiği alt-sistemlerden bir etki gelmediği sürece değişmez. Dünya, sadece sonsuz evrende yer alan sayısız galaksi kümelerinden birisine bağlı güneş sisteminin bir üyesi iken, kendisi de sayısız alt-sistemler içerir. Yerküre, hava küre ve su küre olarak üç ana katmanı içeren dünya, evrende canlı varlıkların yaşadığı bilinen tek gezegendir.

İnsan, hayvan ve bitki toplumundan oluşan canlı varlıkların tümü, oldukça karmaşık bir sistem içinde varlıklarını sürdürmek zorundadırlar. İnsan kümesi, aklıyla varoluşundan beri dünyada sistemler kurabilmiş tek canlı türüdür. Ancak insanoğlu, dünyanın evrim sürecinde bilinen tarihi itibarıyla oldukça yeni olmasına rağmen, kurmuş olduğu sistemler ve benimsediği yaşam biçimiyle, dünyadaki diğer doğal sistemlerin düzenini olumsuz yönde etkilemeye başlamıştır. Bu çalışmada da hızlı bir kalkınma sürecine giren dünyanın, gelişme kavramına sadece ekonomik anlamlar yükleyerek çıktığı yolculuğun günümüze yansımaları olan küresel ölçekteki tehdit boyutu dikkate alınarak, turizm endüstrisi ile bu boyutun ilişkileri incelenmiş, tükenmeye yüz tutmuş kaynaklardan bugünkü kuşakların yararlanma olanaklarını kısıtlamaksızın gelecek kuşakların da turizm gereksinimlerini karşılamayı ön plana çıkaran sürdürülebilir turizm yaklaşımını uygulamak isteyen destinasyon yöneticileri için de bir model önerisi sunulmuştur.

EKO-SİSTEMİ BEKLEYEN TEHLİKELER

Dünyanın, ulaşılan bilim ve teknoloji düzeyi ile elde edilen bilgilere göre 4 milyar 600 milyon yaşında olduğu tahmin edilmektedir. Her 100 milyon yılın bir yıl kabul edildiği kozmik takvime göre, bunun 46 yılla karşılık geldiği göz önünde tutulursa, insanoğlu dünyada yaşamaya başlayalı henüz 4 saat geçmiştir. Dünya 45 yaşında iken dinazorlar ortaya çıkmış, buzullar ise geçen hafta erimmiştir. İnsanoğlu ziraatı henüz 1 saat önce öğrenmiş, Sanayi Devrimi'ni de 1 dakika önce tamamlamıştır. Bu bir dakika içinde insanoğlu çevresini kirleterek dünyayı başta kendisi için olmak üzere diğer tüm canlılar için de yaşanması zor ve tehlikeli bir ortam haline dönüştürmüştür. İnsanoğlu yaşadığı dünyaya verdiği zararın boyutlarını ise henüz yeni yeni kavramaya başlamıştır (Ünal 1993).

İnsan varoluşundan beri geçirdiği evrimin her aşamasında üzerinde yaşadığı dünyayı anlamaya, karşılaştığı doğa olaylarını aklı sayesinde geliştirdiği bilim aracılığı ile çözmeye, kendisinden başka canlı ve cansız varlıklara hükmederek onları denetimi altında tutmaya, geliştirdiği ekonomik, siyasal, sosyal, hukuk, sağlık, eğitim vb. sistemlerle yaşamını daha düzenli kılmaya çalışmıştır. Nihayet insanoğlu 18. yüzyılda Sanayi Devrimi'ni gerçekleştirerek bu çabasında büyük ölçüde başarıya ulaşmış ve o günden günümüze kadar hızlı bir gelişme göstermiştir.

İnsanoğlunun bilinen tarihi içinde oldukça kısa bir dönem olan bu süreçte nüfusu hızla artmış, endüstrileşmenin etkisiyle kentleşme oranı ve refah düzeyi

yükselmiş, bunun sonucunda da insanlar aşırı tüketim alışkanlığı kazanmıştır. İnsanların sorumsuz, bilinçsiz ve savurganca sergiledikleri tüketim alışkanlıkları ise sonuçta çevrenin kirlenmesine, yenilenmesi mümkün olmayan doğal kaynakların hızla tükenmesine, doğal yaşam ortamlarının ve bazı canlı türlerinin yok olmasına yol açmıştır. Bütün bu olumsuz gelişmeler dünya eko-sistemini etkilemiş ve tüm canlıların yaşam güvenliklerini tehdit eder hale getirmiştir.

Mevcut tüketim alışkanlıklarının sürmesi, sorumsuz ve kontrolsüz şekilde kaynak kullanımının terk edilmemesi halinde, insanoğlunun kendi yarattığı tehlikenin boyutları, gelecekte daha da artarak yeryüzünün tüm canlılar için yaşanmaz bir hal almasına yol açabilecektir. Daha bugünden bile bu tehlikenin ulaştığı boyutlar aşağıdaki verilerin de ortaya koyduğu gibi ürkütücü bir düzeye ulaşmıştır.

— Avrupa'da kişi başına yıllık 70-100 kg. plastik tüketilmektedir. Denize atılan bir şişe 400 yıl, bir teneke kutu 100 yıl, bir sayfa kağıt 2-3 haftada yok olmadan dayanabilmektedir.

— İnsanoğlu Sanayi Devrimi'nden sonra 6 milyon kimyasal bileşim üretmiştir. Bu kimyasal bileşenlerin 70.000 den fazlası halen yaygın olarak kullanılmakta, her yıl 1.000 çeşit yeni kimyasal madde ise piyasaya sürülmeye devam etmektedir.

— Gelişmekte olan ülkelerde her yıl 10.000 kişi ziraai mücadele ilacı zehirlenmesinden dolayı ölmekte; her yıl 550 ton böcek öldürücü ilaç Akdeniz'in sularına karışmaktadır.

— Dünyada dakikada 117 hektar, yılda 61,5 milyon hektar orman alanı yok olmaktadır. 1960'lı yıllarda yeryüzünün dörtte birlik bir alanını kaplayan ormanların 2000 yılı sonunda altıda birine, 2020 yılında ise yedide birine düşeceği tahmin edilmektedir.

— Akdeniz'e, bu denizden gelip-geçen tankerlerin sintine temizlenmesi nedeniyle yılda 650 bin ton petrol dökülmektedir.

— Akdeniz'de yaşayan kıyı nüfusu yaklaşık 80 milyonun üzerinde olup, bu sayının 2025 yılına kadar % 75 oranında artarak 170 milyona ulaşması beklenmektedir. Bu sayıya bir de dünyanın diğer bölgelerinden gelen turistler eklendiğinde ise, Akdeniz havzasında 260 milyon kişi için içme ve kullanma suyunun temin edilmesi ve kullanıldıktan sonra bu suların arıtılması gerekecektir.

— Akdeniz'de 120 dolayındaki kıyı kentinin lağım sularının % 85'i yeterince arıtılmadan denize akıtılmaktadır.

— Dünya ısıısının 2050 yılına kadar 1,5 ile 4,5 santigrat derece arasında artacağı ve 2100 yılında denizlerin 1,4 ile 2,2 metre arasında yükselerek bir çok kıyı kentın sular altında kalacağı tahmin edilmektedir (Ünal 1993).

Kuşkusuz bu veriler üç tarafı denizlerle çevrili olan ve Akdeniz havzasında yer alan Türkiye için de bir tehlike sayılmaktadır. Kaldı ki, dünya coğrafyasının bir parçası olan Türkiye'nin de dünyanın herhangi bir yerinde ortaya çıkacak olumsuz bir çevre felaketinden etkilenmemesi düşünülemez. Ayrıca Türkiye'nin kendi iç yapısından kaynaklanan bir takım olumsuzluklar bu tehlikenin boyutlarını daha da artırmaktadır.

Örneğin,

— Türkiye'de her yıl 500 milyon ton toprak erozyon sonucu denize akmaktadır.

— 1950-1988 yılları arasında meydana gelen orman yangınları ile 675.000 hektar orman alanı, 1990 yılında ise 653 adet orman yangını ile 6.600 hektar orman alanı yok olmuştur. Çeşitli nedenlerle özellikle yaz aylarında çıkan orman yangınları ile ülkemizin ciğerleri konumundaki ormanlarımız giderek azalmaya devam etmektedir.

— Türkiye zehirli tarım ilacını Şili, Kolombiya, Tayland, Tayvan ve Filipinler'den sonra en çok ithal eden altıncı ülke konumuna gelmiştir.

— Anadolu'dan kopup gelen göçlerle İstanbul'a her yıl bir Eskişehir, Ankara'ya bir Yozgat, İzmir'e ise bir Edirne kenti kadar nüfus eklenmektedir.

— Kentlerimizdeki konutların dörtte birinden fazlasına su şebekesi bağlı olmayıp, kanalizasyon şebekeleri sadece kentsel nüfusun beşte birinin gereksinimlerini karşılayabilmektedir.

— İnsanımız yaşamı boyunca 20 ton çöp üretmektedir.

— İstanbul'da her yıl 56 milyon ton linyit, 1 milyon ton fuel oil, 1 milyon ton benzin ve motorin ile, günde 70 ton deterjan tüketimi, günde 6 bin ton çöp, insanların sağlığını tehlikeye düşüren boyutlarda havayı, suyu ve toprağı kirletmektedir. (Ünal 1993).

Sınırlı sayıdaki bu veriler de göstermektedir ki dünya, insanın varoluşundan beri ilk kez ciddi anlamda bir tehlike ile karşı karşıyadır. İnsanoğlunun varoluşundan beri doğayla giriştiği mücadelede Sanayi Devrimi ile birlikte üstünlük kurmasıyla başlayan bu tehlike, hızlı nüfus artışı, düzensiz ve plansız kentleşme, aşırı tüketim alışkanlığı, bilinçsiz ve sorumsuzca kaynak kullanımı gibi bir çok unsurun etkisi ile büyüyerek tüm dünyayı saran bir boyuta ulaşmış ve evren-

sel bir sorun haline gelmiştir. Sorunun önemi ve boyutları henüz tam olarak kavranamamış olmasına rağmen, İkinci Dünya Savaşı sonrasında insanoğlu, kendi yarattığı tehlikenin başta yine kendisi olmak üzere yeryüzündeki tüm canlıları ve ekolojik dengeyi bozmaya başladığı gerçeğini kabul etmeye başlamıştır.

1950'li yıllar boyunca gelişmiş kuzey ülkelerinin kalkınma kavramına yükledikleri anlam kişi başı milli gelir, ulusal hasıla, üretim düzeyi vb. ekonomik göstergeler üzerinde yoğunlaşmış ve bu eğilim 1960'lı yıllara kadar süregelmiştir. Ancak, 1960'lı yıllarda gelişmiş ülkeler ekonomik açıdan gelişme süreçlerine katkıda bulunan en önemli etkenin çevre olduğunu kavramaya başlamışlardır. Üstelik ekonomik gelişmişlikleri uğruna çevreden hep alan ancak çevre adına bir şey yapmayan bir anlayışı izleyerek bugün gelenin noktanın hazırlayıcısı olduklarını kabul etmek zorunda kalmışlardır.

SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA VE ÇEVRE DUYARLILIĞININ GELİŞME SÜRECİ

Sürdürülebilir kalkınma ile ilgili ilk yaklaşımların temeli ciddi anlamda 1970'li yıllarda atılmıştır. 5 Haziran 1972 tarihinde Stockholm'de 113 ülkenin katılımı ile gerçekleşen bir konferansla, insanoğlunun o güne kadar sürdürdüğü ekonomik ve sosyal kalkınma modellerinin doğal çevreyi dikkate almadığı ve bunun sonucunda, ekosferdeki çeşitli sistemlerin dengesinin bozulmaya başladığı gerçeği tescil edilmiştir. Ayrıca, insan kaynaklı çevre sorunlarının evrensel düzeyde ele alınması zorunluluğunun kabul edildiği söz konusu konferans sonucunda bir deklarasyon da yayımlanmıştır. Bu deklarasyonla 5 Haziran tarihi Dünya Çevre Günü ilan edilmiş, insan çevresi kavramı ilk kez gündeme getirilmiş ve çevre sorunlarının tüm insanlığın sorunu olarak kabul edilmesi gerektiği ve bunun çözümü için ise evrensel düzeyde hareket edilmesi gerekliliği vurgulanmıştır (Hoole ve Milne 1995). 1972 yılında Paris'te yapılan Avrupa Topluluğu zirvesinde de çevre sorunları ele alınarak ekonomik gelişmenin her şey olmadığı ve bütünlüğü bir Avrupa idealinin çevrenin korunması ve geliştirilmesi ile mümkün olabileceği fikri benimsenmiştir.

1970'li yıllarda sadece kirlilik boyutu ile gündeme gelen ve kirlenmenin önlenmesine yönelik kısa vadede ve tek yönlü bir bakış açısıyla çözümler getirilmeye çalışılan çevre olgusu, 1980'li yılların sonundan itibaren daha geniş açılardan ele alınmaya başlanmıştır. Günümüzde artık çevre olgusu evrensel değerler bütünlüğü içinde doğal, ekonomik, sosyal,

fiziksel ve kültürel değerler sisteminin ayrılmaz bir parçası olarak ele alınmaktadır (Pezzoli 1997). Çevre olgusuna karşı çağdaş ve yeni bir anlayışın gelişmesine yol açan bu yaklaşımın temelinde kuşkusuz belirleyici olan etmen, ekonomik ve sosyal kalkınmanın gerçekleştirilmesinde temel girdi olarak kullanılan doğal kaynakların hızlı ve geri dönülemez bir biçimde tahrip edildiği gerçeğidir (Orians 1990).

Bu gerçek, kalkınma ve refah ölçüsünü üretilen mal ve hizmet miktarı, milli gelir miktarı, tam istihdam, kişi başı milli gelir gibi büyüklüklerle tanımlayan klasik ekonomi doktrini yaklaşımlarını değiştirmiştir. Ayrıca karlılığı ve verimliliği işletme başarısı için yeterli sayan işletme ve yönetim bilimlerinin de çevreye yönelik bakış açılarını değiştirmesine neden olmuştur. Gerek anılan bilim dalları gerekse insan ve toplumu ele alan başka bilim dalları da son yıllarda yaşanan küresel çevre krizlerinin etkisi ile çevrenin kıt ve yok olabilir kaynaklardan oluştuğunu kavramaya başlamışlardır (Dalı 1992; Htun 1992). Günümüzde artık ulusal kalkınma çabalarının belirleyici temel etmenlerinden birisinin doğal çevre kaynaklarından oluştuğu, bu kaynakların tahribinin kısa dönemde bile kalkınma çabalarını olumsuz yönde etkilediği gerçeği hükümetlerce de kabul edilmeye başlanmıştır.

Nitekim, 1987 yılında Birleşmiş Milletler Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu tarafından hazırlanan ve Brundtland Raporu olarak bilinen "Ortak Geleceğimiz" başlığını taşıyan Çevre ve Kalkınma raporunda, çevresel sorunların küresel ölçekte tüm canlıların geleceğini tehdit eden boyutlara tırmandığı vurgulanmış, geleneksel kalkınma anlayışı eleştirilmiş ve bunun yerine sürdürülebilir kalkınma anlayışı önerilmiştir. O güne kadar sürdürülen ekonomik ve toplumsal kalkınma anlayışından tamamen farklı bir kalkınma anlayışını yansıtan bu yeni yaklaşım, bütün dünyada yankı bularak 1990'lı yılların başından itibaren uluslararası düzeyde çevre ve kalkınma tartışmalarının odak noktası haline gelmiştir. Kalkınmada çevrenin stratejik bir bileşen olduğu vurgulanan raporda, sürdürülebilir kalkınma "gelecek nesillerin gereksinimlerini karşılayabilmelerini tehlikeye sokmaksızın bugünkü nesillerin gereksinimlerini karşılayabilen kalkınma" şeklinde tanımlanmıştır. Komisyonun görüşüne göre, sürdürülebilir kalkınmanın temeli, doğal hammadde kaynaklarının kullanımı, yatırımların niteliği, teknolojik gelişmelerin hedefleri ve kurumsal değişiklikler gibi konularda hem bugünün hem de gelecek nesillerin gereksinimlerini göz önünde bulunduran bir değişim sürecidir (D'Amore 1995).

Doğal çevrenin ekolojik yapısını bozmadan ekonomik ve sosyal kalkınmayı sürekli kılabilmek anlamına gelen sürdürülebilir kalkınma kavramı, günümüzde çeşitli yönleriyle çok geniş bir biçimde tartışılan bir konu haline gelmiştir. Sürdürülebilir kalkınma kavramı, Haziran 1992'de Rio de Janeiro'da Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Komisyonu öncülüğünde, 16 ülkenin devlet ya da hükümet başkanının katılımıyla gerçekleşen ve Dünya Zirvesi olarak bilinen Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı'nda da tartışılarak küresel düzeyde harekete geçilebilecek eylemlerle ele alınmıştır. Konferans sonucunda "Rio Deklarasyonu", "Gündem 21" ve "Ormanlarla İlgili Prensipler" başlığı altında üç önemli rapor yayımlanmıştır (Stabler ve Goodall 1997).

Rio Deklarasyonu adını taşıyan raporda; dünyanın giderek kirlendiği, kirleticilerinin çoğunlukla gelişmiş ülkeler olduğu, temizlenmesi için ise söz konusu ülkelerin daha fazla çaba göstererek bunun maliyetlerini karşılamaları gerektiği ve çevreyle uyumlu biçimde yaşam standartlarını geliştirebilmeleri için gelişmiş ülkelerin az gelişmiş ülkelere yardım etmeleri gerektiği prensipleri benimsenmiştir. Gündem 21 raporunda ise, sürdürülebilir kalkınma ile ilgili yapılabilecek eylemlere yer verilmiştir. Söz konusu raporda enerji kullanımını sınırlayıcı ölçütler, su kaynaklarının korunması, sürdürülebilir tarımı geliştirmek ve toksit atıkların denetimini içeren öncelikli olarak ele alınması gereken 120 konu tespit edilmiştir (Clark 1997).

Dünya Zirvesi Konferansı'nda ayrıca, küresel düzeyde enerji kaynaklarının kötü kullanıldığına ve kaynakların giderek kirlendiğine, açlık ve sağlık tehlikesinin giderek arttığına ve eko-sistem dengesinin giderek bozulduğuna da dikkat çekilmiştir. Ekolojik çevre ile kalkınma arasında entegrasyon sağlanması, tüm canlıların yaşam standartlarının yükseltilmesi, temel gereksinimlerin karşılanması konusunda daha dikkatli olunması, eko-sistemin daha iyi korunması ve yönetilmesi, bunların gelecekte de sürdürülmesi için gerekli davranış değişiklikleri ve etik kuralların oluşturulması ile ilgili konular tartışılmıştır. Bütün bunların başarılabilmesi için de, tüm ülkelerin birlikte hareket etmelerinin gerekliliği vurgulanmıştır.

Sürdürülebilir kalkınma, Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Komisyonu'nun 1996 yılında İstanbul'da "Habitat II" adıyla düzenlediği konferansın da ana konusu olmuştur. 171 ülkenin temsil edildiği, toplam 16.400 kişinin katılımıyla gerçekleşen ve Birleşmiş Milletlerin 20. yüzyılda düzenlediği en geniş katılımlı konferans olan Habitat II konferansı iki temel esasa dayandırılmıştır. Bunlardan birincisi, herkes

için yeterli beslenme; ikincisi ise hızla kentleşen bir dünyada sürdürülebilir insan yerleşimlerinin geliştirilmesidir. Konferansın sonunda yayınlanan raporda; içinde bulunduğumuz yüzyılın ilk 20 yılında dünyanın bütün yerleşim birimlerinde sürdürülebilir kalkınmayı gerçekleştirebilme konusunda bir rehber sunulmuş ve bunun başarılabilmesi için de yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde eyleme geçilmesi yönünde tüm insanlığa çağrıda bulunulmuştur (Pezzoli 1997; İstanbul Deklarasyonu 1996). Birleşmiş Milletlerin 1987, 1992 ve 1996 yıllarında düzenlediği söz konusu toplantıların sonucunda ortaya çıkan görüşler, günümüzde artık hükümetlerin, yerel örgütlerin, konu ile ilgili ulusal ve uluslararası örgütlerin gündeminde giderek ağırlıklı bir konu olmaya başlamıştır. Turizm endüstrisi de bundan derinden etkilenmiş ve sürdürülebilir turizme ilişkin çeşitli düzeylerde sempozyum, konferans ve eğitim programları giderek çoğalmıştır.

SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM VE ÇEVRE

Sürdürülebilir kalkınma kavramı ekonomik gelişmeyi çevresel değerlerin korunması ve sürdürülmesi prensibine dayandırması nedeniyle turizm ile çok yakın ilişkiler içerisindedir. Diğer bir deyişle, turizmin başarısı ya da başarısızlığı doğal ve kültürel kaynaklara bağlıdır. Bu bakımdan sürdürülebilir turizm, tamamen sürdürülebilir kalkınma kavramının içerdiği prensiplere dayanmaktadır (Dearden 1991; Ioannides 1995).

Sürdürülebilir turizm kavramı 1990'lı yıllarda turizm endüstrisinin gelişim süreci ile birlikte artan bir biçimde tartışılmaya başlanmış ve özellikle Brundtland raporu tarafından tanımlanan sürdürülebilir kalkınma kavramından sonra dikkatleri üzerinde toplamaya başlamıştır (Joppe 1996). Bir başka deyişle, turizmi sürdürülebilir bir yaklaşımla ele alma çabaları toplumsal gelişme yaklaşımı üzerinde yoğunlaşmıştır. Ancak, geleneksel toplumsal ekonomik gelişme ile toplumsal turizm gelişimi arasındaki bir analiz açıkça turizmin toplumsal gruplardan daha çok hükümetler nezdinde ele alındığını göstermektedir.

Turizmde sürdürülebilirlik, gelecekteki fırsatları korurken ve artırırken mevcut turistlerin ve turist çeken bölgelerin gereksinmelerinin karşılanması olarak da düşünülmelidir. Sürdürülebilir turizmin gelişmesinin kültürel bütünlüğü, temel ekolojik süreci, biyolojik canlılığı ve yaşamı sürdürme gereksinimlerini karşılamak bütün kaynakların yönetilmesine liderlik ettiği göz önünde tutulmalıdır (Ioannides 1995).

Sürdürülebilir kalkınma felsefesine getirilen en önemli eleştiri, ekonomik büyüme ile sürdürülebilir-

lik ilkelerinin hangi dengede tutulacağı yönündedir (Atkinson 1996). Gerçekten de ülkeler, ekonomik açıdan büyümek uğruna bugüne kadar pek çok değere gereğince önem vermeksizin bugün dünyanın geldiği noktaya olumsuz bir katkıda bulunmuşlar, telafisi artık mümkün olamayan zararlar ile çevre ve insani boyutun korunması ve gelişimini bir kenara bırakmışlardır. Sürdürülebilir kalkınma kavramını eleştirenlerin düşünceleri halen bu yöndedir ve bu kesimler, toplumların refahı uğruna bazı değerlerden feragat edilmesinin gerekliliği üzerinde ısrarla durmaktadırlar. Halbuki sürdürülebilir kalkınma kavramının altında yatan felsefe gelişmemek değil, aksine, gelişmeye bir denge unsuru katarak çeşitli düzeylerde sınırlar koymaktır (Hughes 1995). Konu turizm endüstrisi için de aynı özelliği taşımaktadır. Öyle ki, varlığını tamamen çevre ve insan üzerinde kurgulayan turizm endüstrisi için turizmde sürdürülebilirlik, ancak uzun dönemli olmak stratejisi ile anlam kazanabilmektedir. Aksi taktirde bugünkü kuşakların dahi artık yararlanamadığı turizm kaynaklarından gelecek kuşakların da yararlanması mümkün olamayacaktır.

Sürdürülebilir turizm kavramı turizm ile çevre arasındaki ilişkiye işaret etmektedir. Sürdürülebilir turizmin teknik, mantıksal ve bilimsel anlamda ele alınması turistlerin, turistik yörenin nüfusunun ve toplumların gelişmesi için ahlak ilkelerinin ortaya konmasına yardımcı olmaktadır. Ayrıca, turizmin doğal çevre elemanlarına olan bağımlılığı, turizm endüstrisinin dikkatli bir biçimde planlanmasını ve yönetimini gerektirmektedir. Turistik ürünü çevresel unsurlara dayandırarak yeşil öğeyi ön planda tutan özel sektör girişimcileri sürdürülebilir turizmde kazanç sağlayabilmektedirler (Hunter 1997).

Sürdürülebilir kalkınma ile turizm arasındaki ilişkiler çevresel değerler üzerinde odaklanmaktadır. Çevre; hava, su, toprak, yeraltı, yerüstü zenginlikleri, bitki-hayvan çeşitliliği ve insanlar arasındaki ilişkiler olduğuna göre, turizm ile doğal ve kültürel çevre arasındaki ilişkiler, çevresel faktörlerin turizm üzerindeki ve turizmin de çevresel faktörler üzerindeki etkileri, sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı ile turizm endüstrisi arasındaki ilişkiye ışık tutmaktadır (Edward 1995).

Turistik çekim unsurları büyük ölçüde çevre elemanlarına bağlıdır. Kentsel ortamların insan yaşamını olumsuz yönde etkilemesi, bu ortamlarda çalışan ve yaşayan insanların doğal ortamlara olan gereksinimlerini artırmıştır. Bu nedenle, doğal ve kültürel çevrenin korunması ve geliştirilmesi turistik çekiciliği büyük ölçüde artırmaktadır. Çeşitli kaynaklarda alternatif turizm olarak tanımlanan, son yıllarda git-

tikçe popüler hale gelen ve yirmi birinci yüzyıldaki seyahat trendlerinde önemli bir yer edineceği tahmin edilen eko turizm, kaynağını doğrudan çevreden almakta ve sürdürülebilir turizm çatısı altında ziyaretçilerin çevresel duyarlılıklarına turizm aracılığı ile hizmet etmektedir. Gerçekten de eko turizm; ekonomik, toplumsal ve estetik gereksinimleri karşılarken çevresel kaynakların sürekliliğini sağlayarak tatmine dayalı kazançlar aramayı amaç edinen bir turizm yaklaşımıdır (Beal 1995; Edward 1995).

Turizmin doğal kaynakları aynı zamanda arkeolojik, tarihsel ve kültürel varlıkların zenginliği ve çeşitliliğine dayanmaktadır. Ancak, yoğun endüstrileşme ve hızlı kentleşmenin kontrolsüz ve dengesiz dağılımı ve gelişmesi bu kaynakların kaybedilmesine zemin hazırlamakta ve bu durum ciddi çevre sorunlarına yol açmaktadır. Bu konuda sevindirici olan gelişme, son zamanlarda giderek artan bir çevre bilincinin genel kabul görmesidir. Toplumlarda çevre bilincinin giderek gelişmesi turizm endüstrisi açısından da yaşamsal önem arz etmektedir. Çevreci yaklaşımlar uluslararası boyutlarda ele alınmakta ve dünya genelinde çevreye daha duyarlı bir kamuoyu geliştirilmeye çalışılmaktadır. Çevreye zarar veren gelişme unsurları engellenmeye çalışılmakta ve olası tehlikelere karşı dikkat çekilmektedir.

Yirmi birinci yüzyılda uluslararası turizm talebindeki değişimler dikkate alındığında, çevre odaklı turizm hareketlerinin yerlerini gelecekte sağlamlaştıracağı yönünde güçlü deliller bulunmaktadır. Bu konuda yapılan çeşitli araştırmalar, uluslararası kitle turizminin yapısının değişeceği, ziyaretçilerin daha sofistike olacağı, bozulmamış bir çevreye, kirlenmemiş temiz doğal verilere sahip turistik çekim merkezlerinin ziyaretçiler nezdinde daha çekici hale geleceği ve yeşil öğeye dayalı turizm türlerinin hem ulusal hem de uluslararası alanda daha çok önem kazanmaya başlayacağı yönündeki bulgularda ortak noktalara ulaşılmıştır (Jefferson 1995). Ayrıca ABD' li tur operatörleri ve uluslararası turistler üzerinde yapılan araştırmalar, özel ilgilere yönelik seyahatlerin hızla arttığını ve en popüler özel ilgi turlarının açık hava etkinlikleri olduğuna işaret etmektedir. Örneğin, Afrika, Asya, Güney Amerika ve Pasifik adalarında doğa turizmi konusunda uzmanlaşmış ABD'li tur operatörleri üzerinde yapılan bir araştırmada, tur operatörlerinin üçte birinin, hazırladıkları tur programlarında, öküz arabaları ile seyahat ve arazi yürüyüşleri, kuş izleme gezileri, doğa fotoğrafçılığı, vahşi yaşam safarileri, kampçılık, dağa tırmanma, nehirde salla geziler, botanik araştırmaları etkinliklerine ağırlıklı olarak yer verdikleri görülmüştür. Yine söz ko-

nusu operatörlerin % 78'i doğaya yönelik seyahat talebinin artacağını ifade etmişlerdir. Ayrıca farklı konaklama yerlerini kullanan doğaya yönelik tur operatörlerinin dağılımlarına bakıldığında ise, tur operatörlerinin en çok kırsal kesimlerde ve köylerde konaklama yaptıkları (% 40), buna karşılık lüks otellerin bu dağılımdaki payının en az olduğu (% 21) tespit edilmiştir (Ingram ve Durst 1990).

Turizm dağıtım sisteminin tek temsilcileri olmalarına karşın, güçlü kuruluşları olan tur operatörlerinin çevreye dönük yaklaşımları da sürdürülebilir turizmin gelişimini doğrudan etkilemektedir. Turistik merkezlerin uluslararası pazarlara sundukları ürünlerini, bahsedilen eğilimler paralelinde değiştirmelerine neden olabilecek güçte olduklarının sinyallerini vermektedir. Öyle ki, güçlü bir tur operatörü tek başına turistik talebi bir başka destinasyona yönlendirebilmekte ve bu yolla maksimum kazanç elde etmeye çalışırken, konuklarının doyumunu da sağlayabilmektedir. Konuya bu açıdan yaklaşıldığında, kitle turizminde faaliyet gösteren bir tur operatörü ile alternatif turizm kollarında faaliyet gösteren tur operatörleri arasında da sürdürülebilir turizm boyutu açısından belirgin farklılıkların bulunduğu görülmektedir. Kitle turizmi tur operatörleri destinasyonun ekonomik, sosyo-kültürel ve çevresel boyutuna önem vermeksizin başa baş noktasına ulaşma ve düşük kar anlayışı ile faaliyetlerini sürdürmeyi birincil amaç kabul ettiği halde, daha az pazar paylarına rağmen alternatif turizm türlerinde uzmanlaşmış tur operatörleri bunun aksine, destinasyonun çevre boyutuna büyük önem vermekte, bizzat koruma ve geliştirme faaliyetlerine yatırım yapmakta ve ilgili organlarla sürekli diyalog içerisinde bulunarak sürdürülebilirlik boyutunda sorumluluk almayı görev adanmışlardır (Carey ve Diğerleri 1997; Hjalager 1997). Böylece tur operatörlerinin, sürdürülebilir turizm anlayışına olan katkıları sayesinde destinasyonların bundan kazanç elde edebilecekleri anlaşılmaktadır. Ancak şu da unutulmamalıdır ki, bu durum sadece tek yönlü çabalar ile değil, içten ve özverili çalışmalar sayesinde gerçekleştirilebilir.

SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZMİN BİLEŞENLERİ VE PRENSİPLER

Sürdürülebilir kalkınma kavramının orijininde ekonomik açıdan gelişmek de önem arz etmektedir. Sürdürülebilirlik felsefesine eleştiri getiren kesimler ise bu açıdan yanılmaktadırlar. Halbuki sürdürülebilir turizm kalkınma planının üç önemli bileşeni; turizm endüstrisi, kamu kesimi ve yerel halktır. Bu bileşenlerden birinin olmaması halinde, oluşturulan planların

hedeflerine ulaşabileceği düşünülemez. Ekonomik beklentilerin sürdürülebilir kalkınma yolu ile elde edilmesi, yaşam kalitesinin artırılmasını ve bu yolla çevre koruma bilincinin geliştirilmesini sağlamaktadır. Burada dikkat edilmesi gereken husus ise, söz konusu kalkınmanın gerçekleştirilebilmesi için denge-lerin sürekli gözden geçirilerek gelişimi gerektiren unsurlara kayıtsız kalmamaktır. Dengeyi etkileyen unsurlardan biri de sürdürülebilir turizmin önemli sac ayaklarından birisi olan yerli halktır. Planlama çalışmalarının içine yerlilerin katılarak onların karar süreçlerinde etkin rol oynamalarının sağlanması, istihdam olanaklarının ve gelirlerinin artırılması, yerel kültürün öneminin ön plana çıkarılması ve yüksek düzeyli bir ziyaretçi-yerli ilişkisinin başarılması ve yerlilerin de turizm gereksinimlerinin karşılanması yerel düzeyli herhangi bir projenin turizm başarısını da doğrudan etkilemektedir (Owen ve Diğerleri 1993). Öte yandan, yerli halkın gücünün göz ardı edilerek planlama yapılması, söz konusu projelere dönük bazı dirençlerle karşılaşma olasılığını da artırmaktadır. Etki düzeyi yöreden yöreye, koşullara ya da zamana göre farklılaşabilen bu direnç bir gün, mutlak başarının temelinde yadsınmaması gereken önemli bir sacayağının bulunduğunu planlamacılara hatırlatacaktır.

Sürdürülebilir turizm prensiplerini aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür (Stabler ve Goodall 1997):

- "Kaynakları sürdürülebilir biçimde kullanmak,
- Aşırı tüketimi, atığı ve israfı azaltmak
- Çeşitliliği sağlamak ve bunları sürdürmek
- Turizmi planlamaya entegre etmek
- Yerel ekonomileri desteklemek ve güçlendirmek
- Yöre halkının karar mekanizmalarına katılımını sağlamak
- Sektör bileşenlerine ve halka sürekli danışmak
- Turizmi sağlıklı bir şekilde pazarlamak
- Araştırma yapmak."

SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM VE ÇEVRE DUYARLILIĞINI YANSITAN UYGULAMALARA DÜNYADAN ÇEŞİTLİ ÖRNEKLER

Sürdürülebilir turizm uygulamalarına dünyadan çeşitli örnekler verdiğimizde ise, işletmelerin ve destinasyonların konuya olan yaklaşımlarını dikkate alarak bu yaklaşımların turizm endüstrisinde bir felsefe olarak ele alındığında, nasıl sonuçlar verdiğini anlamak mümkün olabilmektedir.

Kanada, Brundtland Raporu (1987)'nden sonra çevre ve ekonomi ile ilgili ulusal bir yuvarlak masa

toplantısı yaparak sürdürülebilir turizm gelişimini sağlayacak uygulama kuralları geliştirmiş ve bu konuda turizm endüstrisi bileşenlerinin geniş ölçüde desteğini almıştır. Kanada Turizm Endüstrisi Çevre ve Ekonomi Ulusal Yuvarlak Masası ile Uluslararası Turizm Yoluyla Barış Enstitüsü'nün 1991 yılında ortaklaşa hazırladıkları raporda sürdürülebilir turizmde turistler ve endüstri için ahlak kuralları yer almaktadır (D'Amore 1995).

Kanada'nın sürdürülebilir turizm felsefesine yönelik gerçekleştirdiği bu uygulamaların yanı sıra dünyada konu ile ilgili diğer örnekler, sürdürülebilirlik yaklaşımının ülkeler ve işletmeler nezdinde güçlenmesine ışık tutmaktadır. Bu örnekler ise şu şekildedir:

Hyatt oteller zinciri işletmelerinde uygulamaya koyduğu çevre duyarlılığı ve geri kazanım programları sayesinde yıllık üç milyon dolar tasarruf sağlamaktadır. Bir başka dünyaca ünlü otel zinciri olan Inter Continental otelleri, kullanılan enerjinin verimliliğini artırarak yılda yaklaşık olarak on milyon dolar tasarruf sağlamakta ve buna bağlı olarak her yıl enerji maliyetlerindeki azalmalardan dolayı kar oranını düzenli bir şekilde artırabilmektedir. Bir başka otel zinciri olan Ramada otelleri "Yeni Akımın Otelleri" şeklinde bir pazarlama kampanyası sürdürerek pazardaki konumunu "çevre ile bütünleşmiş otel" imajı üzerine oturtmayı başarmıştır. Yine Ramada otelleri American Express kredi kartı kuruluşu ile işbirliği yaparak, kırk ülkede faaliyet gösteren Ramada otellerinde, ödenmiş her faturadan 1 dolar kesilmesini sağlayarak, toplanan miktarın Doğayı Koruma Teşkilatı'na bağışlanması kampanyasını yürütmüşlerdir. Orta Amerika'da üç bin yıldır Maya kültürünü paylaşan ve bu ülkelerin ortak kültürel değerleri olan bu varlığı korumak ve bunu bir tanıtım aracına dönüştürmek için beş Orta Amerika ülkesi (Belize, Meksika, Guatemala, El Salvador, Honduras) Mundo Maya (Maya dünyası) konulu ortak bir tanıtım kampanyasını başarılı bir şekilde gerçekleştirmişlerdir. (D'Amore 1995).

Sürdürülebilir turizm anlayışını ilk benimseyen ülkelerden olan Costa Rica, ülkenin çeşitli ekolojik varlıkları, millî parkları ve vahşi yaşam ortamlarının ticarileşmesi karşısında eko turizm anlayışını geliştirerek günümüzde ülke genelinde eko-sistemin bütünlüğüne zarar vermeyecek bir ortam yaratmayı başarmıştır. Belize, Ekvator, Meksika, Nepal ve Ruanda gibi ülkeler de Costa Rica örneğini izlemişlerdir (Ioannides 1995).

1994 yılında Amerikan Eyaletler Örgütü ile Güney Afrika Guyana bölgesi işbirliği ile tarım, ekonomi ve turizm uzmanlarından oluşturulan bir araştırma gru-

buna, Kimbia yakınlarında bulunan bir bölgenin tarımsal kooperatifçilik yapısı ve Mainstay Gölü yakınlarında devletin sahip olduğu turizm olanaklarını yeniden planlama görevi verilmiştir. Araştırma grubunun yaptığı çalışmalar ile alanın her bir bileşeni için fiziksel kullanım ve bu kullanımlara yönelik tehditlerin analizleri gerçekleştirilmiş, mevcut tesislerin durumları değerlendirilmiş, bu tesislerin rehabilite maliyetleri çıkartılmış ve kullanılabilir alternatif enerji kaynakları tespit edilmiştir. Araştırma sonucunda, incelenen alanların yakınlarında, turizm dışında yapılan alanların turizme adapte edilerek eko turizmin bölgede yapılandırılması gerektiği önerilmiştir (Beal 1995).

Avustralya Queensland bölgesinde Ramada Otel grubu, yatırım sürecinde yörenin doğal dokusuna zarar vermemek, zarar verdiği ölçüde ise bu zararı telafi etmek üzere otellerinin yapımı sırasında inşaat alanında kesmek zorunda kaldıkları her bir ağaç için 10.000 Avustralya dolarını, Doğayı Koruma ve Yaşatma Komisyonu'nuna ait bir fona aktararak sürdürülebilir turizm projelerine maddi kaynak yaratmıştır (Edward 1995).

Galler Turizm Örgütü'nün de desteği ile Conwy yöresi kırsal gelişim projesinde, yerel ölçekli ürünler ön plana çıkartılarak yerel kontrol eşliğinde güçlü bir korumacılık yaratılmıştır. Bu yolla, yöreye yönelik istihdam ve ekonomik getiri ile kontrollü kırsal yerleşim düzenlemeleri gibi yöresel çıkarlar ile birlikte, arazi kullanımlarının yabancı yatırımcıların eline geçmesi de güçleştirilmiştir. Ayrıca adı geçen kırsal yerleşmelerdeki doğal kaynakların sürdürülebilir olabilmesi için, 1984 yılında kurulan Galler Kırsal Bölgeleri Kalkındırma Teşkilatı tarafından alınan eylem kararları, tüm bölgeyi pazarlamamak, kırsal alanların çok az bir kesimini kullanıma açmak ve erken uyarı sistemi yardımı ile durumu sürekli gözlem altına almak ilkeleri üzerinde yoğunlaşmıştır (Owen ve Diğerleri 1993).

Avustralya Ulusal Olimpiyat Komitesi'nin 2000 yılı Sidney Olimpiyatları'na hazırlık çalışmaları çerçevesinde Sydney plajlarının bir kısmı üzerine plaj voleybolu oynanması için voleybol sahaları yapma kararına Sydneyliler aşırı bir tepki göstererek bu sahalardan yapılması kararını protesto etmişlerdir.

Benzer bir protesto örneğini ve bunun başarısını ülkemizde de görmek mümkündür. Eurogold firmasının siyanürle altın çıkarma girişimine Bergamalılar uzun soluklu bir direniş göstermişler ve firmanın bu konuda geri adım atmasını sağlamışlardır.

Yoksul bir Afrika ülkesi olan Zimbabwe 1991 yılında Kanada'nın da desteğini alarak beş yıllık doğal

kaynakların yönetimi programını oluşturmuş ve bunu uygulamaya geçirmiştir. Halbuki yoksullukla sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı ilk etapta ters bir ilişki olarak düşünülse de uzun soluklu ekonomik beklentilerin gerçekleştirilmesinde bazı sıkıntılara katılması zorunluluk haline gelmektedir. Bir çok araştırmacı, sürdürülebilir kalkınmanın tam olarak uygulanabilmesi için yerel toplulukların anahtar rol oynadıklarını ve sürdürülebilir kalkınma uygulamalarında yoksulluğun bir sorun olmaktan öte, bir çözüm olabileceğini vurgulamışlardır (Barbier 1987 içinde Hoole ve Milne 1995). Konuya bu açıdan yaklaşan Hoole ve Milne, 1987 yılında Ulusal Koruma Stratejisi ile Rio ve Gündem 21 kriterlerini birlikte ele alarak uygulamaya geçiren Zimbabwe'de sürdürülebilir kalkınmanın temelleri üzerine Delphi tekniğini kullanarak bir araştırma yapmış ve bu araştırma ile, tüm kesimlerin (hükümet, kırsal bölgeler, sivil toplum örgütleri) üzerinde en çok durdukları ve fikirbirliği sağladıkları konunun çevre ile ilintili olan konular olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Halbuki Hoole ve Milne'nin araştırma hipotezlerinden birisi, ekonomik hedeflerin (beklentilerin) çevresel hedeflere (beklentilere) kıyasla daha baskın olacağı yönünde iken, Zimbabwe gibi fakir bir ülkede tüm kesimlerin sürdürülebilir kalkınma konusuna gösterdikleri böylesine bir duyarlılık, bu konuda gayret göstermeye çalışan tüm ülkelere örnek teşkil etmektedir. Araştırmanın ortaya çıkardığı bu sonuç, Zimbabwe'nin sürdürülebilir kalkınma politikalarının geniş bir kitle tarafından desteklendiğidir ve bu konu ile ilintili yürütülen projelerin başarıya ulaşacağını keskin bir belirtisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

SONUÇ

Ülkemizde bugüne kadar uygulanan turizm politikalarında ağırlıklı olarak turizmin ekonomik boyutu üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu açıdan Türk turizmi 1980'li yılların ikinci yarısından itibaren belirli bir gelişme kaydetmiş ancak bu gelişme, planlama çalışmalarında dikkate alınmadığı için, çözülemeyen pek çok sorunun günümüze yansımaları engellememiştir.

Türkiye'de turizm hareketleri güneş, deniz, kum ekleninde yer alan kıyı kesimlerinde yoğunlaşmıştır. Söz konusu kıyı alanlarında turistik yatırımlardan kaynaklanan aşırı bir betonlaşma oluşmuş, bu durum kıyı alanlarının turistik çekiciliğini azalttığı gibi, alt yapı yetersizliğinden doğan sorunları da gündeme getirmiştir. Ayrıca, aşırı betonlaşma ve nüfus yoğunluğu turistik yörelerdeki doğal çevreyi de büyük ölçüde tahrip etmiştir. Kuşkusuz bu durum söz konusu alanlarda turizmin bugünkü ve gelecekteki başarısı

açısından da potansiyel bir tehlikeyi işaret etmekte ve ülke turizminin yeni yaklaşımlarla ele alınmasının zorunlu olduğunu göstermektedir. Bu yaklaşımın ana ekseninde ise sürdürülebilir turizm kavramı yer almalıdır. İki birli yıllarda uluslararası turizm talebinin doğal, kültürel ve tarihsel çevre bileşenlerinin daha titizlikle korunacağı, doğal yaşam ortamlarının sürdürülebilir şekilde ele alınacağı ve turizm faaliyetlerinin bu unsurlarla bütünleşeceği yönünde gelişeceği ön görülürken, Türk turizminin de bu temel yaklaşımla ele alınması ve sürdürülebilir turizm yaklaşımının ülkemizde de geliştirilebilmesi için konunun öncelikle tüm endüstri kesimlerince benimsenmesi gerekmektedir. Bu konuda Kanada tarafından geliştirilen ahlak kurallarının, endüstri ve turistler nezdinde uygulanması bir çözüm olarak görünse de, merkezci ve dayatmacı bir yaklaşımın, sürdürülebilirliğin temel ilkelerine uygun olmayacağı düşüncesi de taşınmaktadır. Bu noktadan hareketle, Türkiye'nin sahip olduğu turistik kaynakları gelecek kuşaklara da aktarabilmek için turizm olgusu yerel ölçekte sürdürülebilirlik felsefesi altında ele alınarak bu konuda daha radikal ve kararlı yaklaşımların benimsenmesi gerekmektedir. Yerel ölçekli planlama ve bu planların yerel örgütlerce yürütülmesinin merkezi planlara kıyasla daha başarılı olacağı varsayımından hareketle, aşağıda sürdürülebilir turizm gelişimi için bir model önerisi sunulmaktadır.

YEREL ÖLÇEKLİ ŞÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM GELİŞME MODELİ ÖNERİSİ

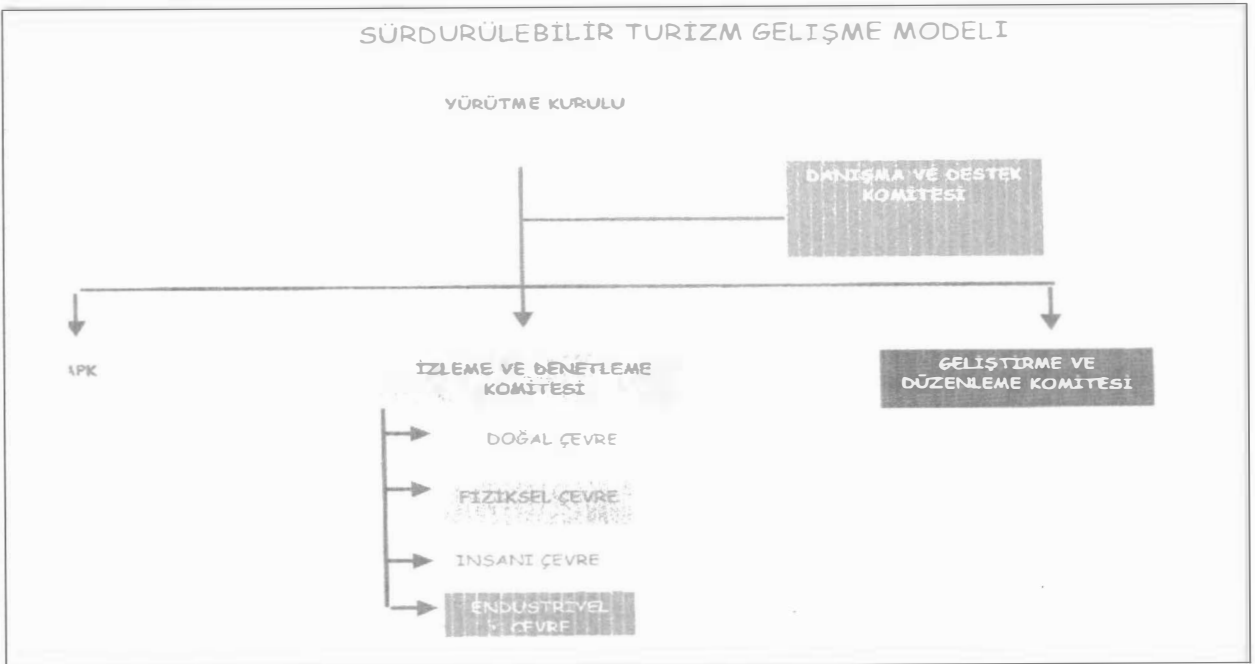
1. Modelin Sayıtları

- Sürdürülebilir turizm gelişimi için tüm kesimler sürdürülebilir kalkınma felsefesini benimsemişlerdir.
- Modelin hedeflerine ulaşabilmesi için komitede görev alacak kişiler kendi alanlarında uzmanlık sahibidirler.
- Tüm model bileşenleri gönüllülük esasına göre hizmet görür ve herhangi bir maddi kazanç beklentisi içinde değildir.
- Model bileşenleri tarafsız, dinamik, sorumluluk alabilen, vizyon sahibi, nitelikli ve en önemlisi apolitiktir.
- Yürütme Kurulu üyeleri kurulun doğal üyeleridir.
- Modelin işleyişi hukuki zemin üzerinde gerçekleşir.
- Finansal kaynak gereksinimi belirtilen bileşenleri katılımları ve üretimin projelere uluslararası kuruluşlardan alınan fonlarla karşılanır.

2. Modelin Amaçları

- Turistik istasyon düzeyinde beşeri ve doğal kaynakların kullanımını bugünkü kuşakların gereksinimlerine göre karşılarken, gelecek kuşakların da söz konusu gereksinimleri karşılamalarını tehlikeye atmaksızın turizm endüstrisini ve onun bileşenlerini sürdürülebilir şekilde geliştirmek.

Grafik-1: Sürdürülebilir Turizm Gelişme Modeli

— Yerel/yerleşik halkı karar mekanizmaları içinde tutarak, onların alınan her kararda sorumluluk sahibi olmalarını sağlamak ve böylece merkezci ya da tek yönlü karar süreci ile değil çoğulcu ve katılımcı bir yaklaşımla sürdürülebilirlik ilkelerine hizmet etmek,

— Değişen pazar koşulları ve tüketim eğilimlerine esnek, rasyonel ve hızlı şekilde alınacak kararlar yardımı ile ayak uydurmayı başarmak ve tüketici-tatmin düzeyini yükseltmek,

— Her türlü planlama sürecine turizm endüstrisini entegre etmek,

— Doğal, fiziksel, insani ve endüstriyel çevreyi sürekli gözlem altında tutmak, değişimleri anında tespit etmek ve ilgili kararları almak.

3. Model Bileşenlerinin Tanımlanması

3.1. Yürütme Kurulu

Bu kurul; bir başkan, iki başkan yardımcısı ve üyelerden oluşur. Başkan ve başkan yardımcıları üyeler arasından iki yıl için oy çokluğu esasına göre seçilir. Üyeler şu kişilerden oluşur: Kaymakam, Belediye Başkanı, Ticaret Odası Başkanı, Komplid Başkanı, Türsab Başkanı, Mimarlar Odası Başkanı, Esnaf ve Sanatkarlar Odası Başkanı, Turistik Eşya Satıcıları Derneği Başkanı, turizm işletmeleri arasından belirlenen on işletme yöneticisi, muhtarlar ve diğer sivil

toplum örgütlerinin yöneticileri. Kurul üyelerine herhangi bir maaş, ücret vb. verilmez.

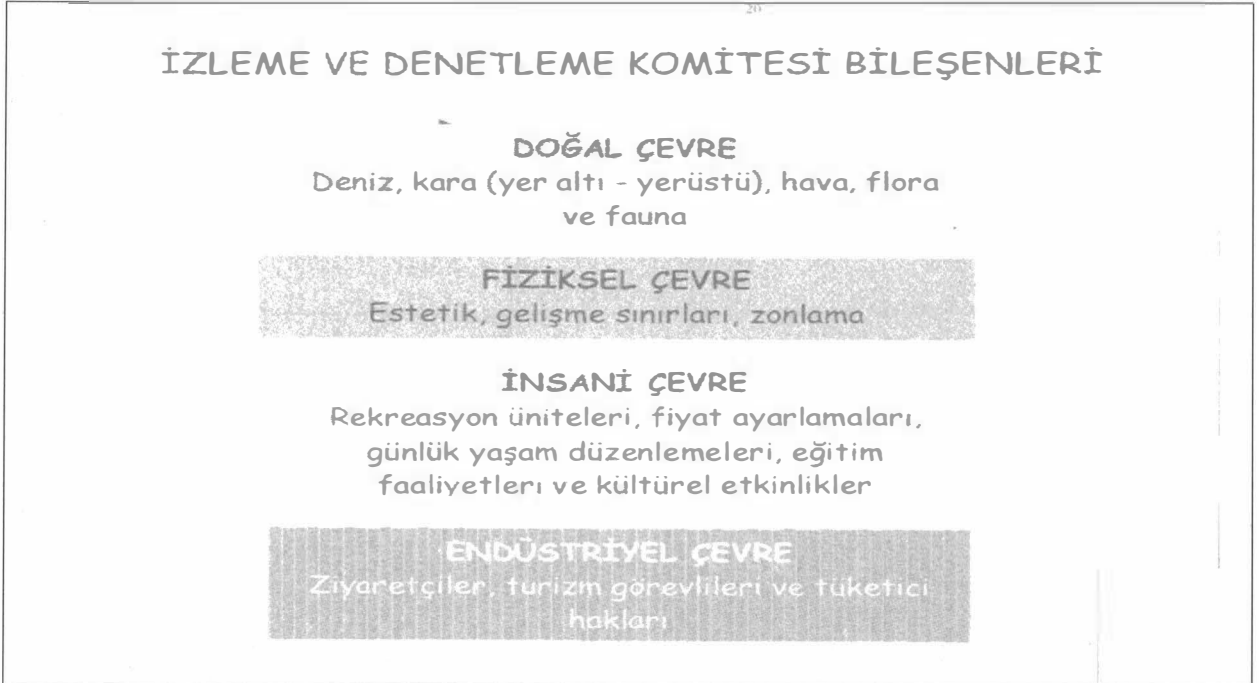
Kurul APK, İzleme ve Denetleme Komitesi (İZDEK) ve Geliştirme ve Düzenleme Komitesi (GEDÜK)'nin raporlarını karara bağlar, gerekli hallerde Danışma ve Destek Komitesi (DATEK)'nin görüşlerine başvurur. Kurul her ay gündemli olarak toplanır. Kurulun aldığı karar yaptırımlıdır. Olağanüstü durumlarda kurul üyeleri ikinci bir çağrı beklemeeksizin toplanır. Kurul kararlarına yasal yönden yargı yolu açıktır. Kurul geçici olarak işletme kapatma, işletmelerin faaliyetlerini durdurma, faaliyetten men etme, inşaat, oturma, çalışma ruhsatı iptal etme, kooperatiflerin inşaatlarını durdurma, ruhsatlarını iptal etme, kısmen ya da tamamen yıkma, kişilere para cezası verme vb. yetkilere yasal açıdan sahiptir.

3.2. Danışma ve Destek Komitesi (DATEK)

APK, İzleme ve Denetleme Komitesi (İZDEK) ve Geliştirme ve Düzenleme Komitesi (GEDÜK)'nin tespitlerinin Yürütme Kurulu'nda herhangi bir sonuçta varılmadığı durumlarda, Danışma ve Destek Komitesi devreye girerek danışmanlık ve gerekli yerlerde destek hizmetleri verir.

Komite üyeleri üniversite, emniyet teşkilatı, yargı ve sağlık teşkilatlarında görev yapan uzmanlardan oluşur. Komite olağan olarak toplanmaz, ancak gerekli durumlar karşısında gündemli olarak toplanabilir.

Grafik-2: Çevre İzleme ve Denetleme Bileşenleri

3.3. Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu (APK)

Kurul konularında uzman olan istatistikçi, araştırmacı ve planlamacılar oluşur. Kurul sürekli araştırma yapmak, gerekli planlama çalışmalarında bulunmak ve bu kararlardan diğer model bileşenlerini bilgilendirmekle görevlidir. Kurul yaptığı her çalışma hakkında Yürütme Kurulu'nu bilgilendirir.

3.4. İzleme ve Denetleme Komitesi (İZDEK)

Komite her biri konularında uzman profesyonellerden oluşur. Kurulun temel görevleri, turistik istasyondaki doğal, fiziksel, insani ve endüstriyel çevredeki değişimleri sürekli izlemek, gerekli denetimleri yapmak ve bunları düzenli olarak Yürütme Kurulu'na rapor halinde bildirmektir.

3.5. Geliştirme ve Düzenleme Komitesi (GEDÜK)

Komite İZDEK'in çalışmalarını sürdürülebilirlik ilkeleri paralelinde geliştirir, ilgili aksaklıkları ele alarak yeniden düzenler ve bu yönde aldığı kararları Yürütme Kurulu'na rapor eder. Komite üyeleri konularında uzman olan kişilerden oluşur.

4. Fonlama

Model çalışmalarının işlerlik kazanabilmesi ve üretilen projelerin hayata geçirilebilmesi için maddi ve beşeri kaynaklara gereksinim vardır. Bu kaynaklar iç ve dış kaynaklardan temin edilir. İç kaynaklar turistik istasyon düzeyinde faaliyet gösteren ve doğrudan turizm işletmesi olup olmamasına bakılmaksızın tüm ticari kuruluşlardan alınacak olan ve söz konusu işletmelerin ölçeklerine göre yılda bir kez verecekleri parasal katkılardır. Ayrıca, yerel yönetimler ve sivil toplum örgütleri de aynı ve nakdi katkılarda bulunurlar. Dış kaynaklar ise, komitelerce üretilen projelere Dünya Bankası, UNESCO, WTO, BM gibi uluslararası yardım ve destek kuruluşlarından sağlanan yardım ve katkılardır.

5. Yasal Zemin

Komisyon ve komitelerin kurulması ve bunların hukuki yönden işleve kavuşturulabilmesi için gerekli mevzuat düzenlemeleri hukukçular tarafından hazırlanarak ilgili makamlara sunulur ve yasal düzenlemeler gerçekleştirilir.

KAYNAKÇA

Atkinson, G. (1996). *Accounting for Progress: Indicators for Sustainable Development*, *Environment*, 38 (7) in epwdag.key.16FWW6m.
Beal, H. (1995). *Ecotourism as a Model for Sustainable Development*, *National Forum*, 75 (4) in ebscohost.

Beal, H. (1995). *Ecotourism as a Model For Sustainable Development*, *National Forum*, 75 (4) in epwdag.key.16FWW6m.
Carey, S. Gountas İ. ve Gilbert D. (1997). Tour Operators and Destination Sustainability, *Tourism Management*, 18 (7): 425-431.
Clark, W. (1997). Brundtland + 10, Rio + 5, *Environment*, 39 (7) in ebscohost, 16.11.1998, sa. 00.52.
6. Çevre ve Çevre Bakanlığı (1993). *Yeşil Seri:1*. Ankara: T.C. Çevre Bakanlığı, Ajans Türk Matbaacılık A.Ş.
Daly, H. (1992). Sustainable Development is Possible Onlı If We Forgo Growth, *Earth Island Journal*, 7 (2) in ebscohost, 16.11.1998, sa. 00.49.
D'Amore, L., J. (1995). Sürdürülebilir Turizmin Desteklenmesi: Kanada'nın Yaklaşımı, *Seçme Makaleler Dergisi*, 22 (34): 20-29.
Edward, W. (1995). Sustainable Tourism, *The Cornell Hotel & Restaurant Administration Quarterly*, 36 (2) in ebscohost, 27.12.1999, sa.03.31.
Hjalager, A. M. (1997). Innovation Patterns in Sustainable Tourism an Analytical Typology, *Tourism Management*, 18 (1): 35-41.
Hoole, A. ve Milne, G. (1995). Defining the Features of Sustainable Development for a Developing Country: The Zimbabwe Case, *Journal of Environmental Planning & Management*, 41 (2) in ebscohost, 17.11.1998, sa.01.24.
Htun, N. (1992). Rio in Retrospect, *Harvard International Review*, 15 (1) in ebscohost, 16.11.1998, sa. 00.31.
Hughes, G. (1995). The Cultural Construction of Sustainable Tourism, *Tourism Management*, 16 (1): 49-59.
Hunter, C. (1997). Sustainable Tourism as an Adaptive Paradigm, *Annals of Tourism Research*, 24(4): 850-867.
Ingram, C.D. ve Durst, P.B. (1989). Doğaya Yönelik Tur Operatörleri: Gelişmekte Olan Ülkelere Seyahatler, *Turizmde Seçme Makaleler*, 7. TUGEV Yayını, No:3, 1990.
Ionnides, D. (1995). A Flawed Implementation of Sustainable Tourism: The Experience of Akamas, *Tourism Management*, 16 (8): 584.
Jefferson, A. (1995). Prospect for Tourism A Practitioner's View, *Tourism Management*, 16 (2): 101-105.
Joppe, M. (1996). Sustainable Community Tourism Development Revisited, *Tourism Management*, 17 (7): 175-179.
Orians, G.H. (1990). Economic Concepts of Sustainability, *Environment*, 32 (9) in ebscohost, 22.07.1998, sa. 00.30.
Owen, R.E. Witt, S.F. ve Gammon, S.(1993). Sustainable Tourism Development in Wales from theory to practice, *Tourism Management*, Aralık, 463-474.
Pezzoli, K. 1997. Sustainable Development: A Transdisciplinary Overview of the Literature, *Journal of Environmental Planning & Management*, 40 (5) in ebscohost, 11.07.1998 sa.23.49.
Stabler, M. J. ve Goodall B. 1997. Environmental Awareness. Action and Performance in the Guernsey Hospital Sector, *Tourism Management*, 18 (1): 19-32.
The Istanbul Declaration on Human Settlements in www.mfa.gov.tr/GROUP/ibatat/Histdecla.htm.
Ünal, T. 1993. Sürdürülebilir Turizm Gelişim Sürecinde Çevre, *3. İzmir İktisat Kongresi*, 4-7 Haziran 1992, Turizm Çalışma Grupları, DPT Yayını: 341-344.
Gönderilme tarihi: : Temmuz 2000
Değerlendirme : Ağustos 2000
Düzeltilme : Eylül 2000
Kabul : Ekim 2000
Öğr.Gör. Şenol Çavuş - Öğr.Gör. Abdullah Tanrısevdi, Adnan Menderes Üniversitesi, Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu, Candan Tarhan Bulvarı No: 6 09400 Kuşadası-Aydın
E-Mail: scavus@adu.edu.tr
E-mail: atanrısevdi@adu.edu.tr